

אלו עוברין פרק שלישי פסחים

נ.

לך משפח
הר מצוה

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

היה ארץ המלך
או יתה ליה נתיא
לא יתה אור יתיה
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

א א מר פיה הכל יוש
אל ים כפת לזר כול
טוטיס אורח לך תס
לפך ג ד

מקום שהגוי אור"י נסס רב"א דמפרש בירושלמי מלי שגא
ערבי פסחים משאר י"ט משום דזמן הפסח מחולתו וחילך
ואף יחיד קאמר התם בשאר ימות השנה ביום שמצא קרקע אסור
במלכא ופרך אס קן יהא כל היס אסור כמו יחיד שמצא

בכאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו
בכזית תניא ר' נתן אומר זה היה כשתי בציצים
ולא יהודי לו חכמים והיה ביום ההוא לא
יהיה אור יקרות וקבאון מאי יקרות וקבאון
א"ר אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקבוי
לעולם הבא ר' יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות
שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעולם הבא
ור' יהושע בן לוי אמר אלו בני אדם שיקרין
הן בעולם הזה וקפויין הן לעוה"ב כי הא
דרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי חלש
ואיתגיד כי הדר אמר ליה אבוא מאי חזית
אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה

ותחתונים למעלה אמר לו בני עולם ברור ראית ואנן היכי
דאיתו אנן הכא הכי איתנין התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא
לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים הרוני מלכות אין אדם יכול
לעמוד במחיצתו (ומא"י) ניעהו אילימא ר"ע ותביריו משום הרוני מלכות ותו
לא אלא הרוני לך ביום ההוא יהיה על מצלות הסום קדש לה מאי מצלות
הסום א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסום רץ
ומצילי ר' אלעזר אמר כל מצילות שתולין לסום בין עיניו יהיה קדש לה
ור' יוחנן אמר כל ביזה שבחזן ישראל עד שעה שהסום רץ ומציל יהיה
קדש לה בשלמא למאן דאמר כל ביזה שבחזן ישראל היינו דכתיב והיה
הסירות בבית ה' כמזרקים לפני המזבח אלא למיד בתוך תרתי מאי והיה
הסירות בבית ה' מילתא אחריתי קאמר דמתעתי ישראל ומתנדבי ומייתי
בשלמא למיד ביזה היינו דכתיב ולא יהיה כנעני עוד בבית ה' צבאות
אלא למיד הנך תרתי מאי ולא יהיה כנעני א"ר ירמיה אין כאן עני וכנעני
מגלן דאיקרי תגר דכתיב וירא שם יהודה בת איש כנעני אילימא
כנעני ממש אפשר בא אברהם וזהו את יצחק בא יצחק וזהו את יעקב
וזהו אויל ונסיב אלא אמר רבי שמעון בן לקיש בת גברא תגרא דכתיב
כנעני בידו מאזני מרמה ואיבעית אימא מהכא אשר סותריה שרים כנעניה
נכבדי ארץ והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו
אחד אמו האידנא לאו אחד הוא אמר רבי אחא בר חינינא לא בעולם
הזה העולם הבא העולם הזה על בשורות טובות אומר ברך הטוב והמטיב
ועל בשורות רעות אומר ברך דין האמת לעולם הבא כולו הטוב והמטיב
ושמו אחד מאי אחד אמו האידנא לאו שמו אחד הוא א"ר טרמן בר יצחק
לא בעולם הזה העולם הבא אמר רבי נחמן בירד ה"י ונקרא באל"ף
דלית אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביו"ד ה"י ונכתב ביו"ד ה"י סבר
רבא למדרשה בפירקא א"ל ההוא סבא לעולם כתיב ר' אבינא רמי כתיב זה
שמי לעולם זה זכרי לדור דור אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא
נכתב אני בירד ה"א ונקרא אני באל"ף דלית:

הדרן עלך אלו עוברין

אסורו של חמץ ובשר קודש נמי משופל ביזא אסור נאכלה:
יקרות וקבאון אידי דלמיירי בדושים ביזא שפירא דקמי וכן
מי שילא מירושלים כי פתח טהא פרשתא דנעיק למימר קמו
שפתי הקב"ה להוסיף על ירושלים: אור שיקר בשמים הזה כשמה

בכאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו
בכזית תניא ר' נתן אומר זה היה כשתי בציצים
ולא יהודי לו חכמים והיה ביום ההוא לא
יהיה אור יקרות וקבאון מאי יקרות וקבאון
א"ר אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקבוי
לעולם הבא ר' יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות
שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעולם הבא
ור' יהושע בן לוי אמר אלו בני אדם שיקרין
הן בעולם הזה וקפויין הן לעוה"ב כי הא
דרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי חלש
ואיתגיד כי הדר אמר ליה אבוא מאי חזית
אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה

מקום *שהגוי אור"י נסס רב"א דמפרש בירושלמי מלי שגא
ערבי פסחים משאר י"ט משום דזמן הפסח מחולתו וחילך
ואף יחיד קאמר התם בשאר ימות השנה ביום שמצא קרקע אסור
במלכא ופרך אס קן יהא כל היס אסור כמו יחיד שמצא

רמב"ם מאמר קידוש השם

המין השלישי במדרגת הנהרגים על קדושת השם והאנוסים באונס השמד דע כי בכל מקום שאמרו בו חז"ל
יהרג ואל יעבור אם יהרג כבר קדש את השם ואם היה בעשרה מישראל כבר קדש את השם ברבים כמו חנניה
מישאל ועזרי' ודניאל ועשרה הרוגי מלכות, ושבעת בני חנה ושאר ישראל הנהרגים על קדושת השם הרחמן
יקום נקמת דמיהם בקרוב, וכו'. ואיש שיזכהו האל לעלות במעלה עליונה כזאת כלומר שנהרג על קדושת השם
אפילו היו עונותיו כמו ירבעם בן נבט וחבריו הוא מעולם הבא ואפילו לא היה ת"ח וכך אמרו ע"ה (פסחים נ' א')
מקום שהרוגי מלכות עומדים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם כגון ר' עקיבא וחבריו וכ"ש דאיכא תורה
ומע"ט אלא הרוגי לוד וכו' ע"ש.

ש"ך יורה דעה סימן שמ ס"ק ט

וי"א שמומר כו' עד וכן עיקר. משמע דאף במומר שנהרג בידי עובד כוכבי' עיקר דאין להתאבל עליו וכ"כ בעט"ז וי"א דאין מתאבלים עליהם וכן עיקר עכ"ל וצ"ע שבד"מ לא הביא אלא הגהת אשר"י והא"ז שכתבו דמתאבלי' עליו ולא הביא שום חולק ולפעד"נ שא"א לחלוק על זה והוא שנ"ל שיצאה להם כן מש"ס פרק נגמר הדין [דף מ"ז ע"א וב'] דמומר שנהרג בידי עובד כוכבים כיון דלא מיקטל כדן הוי ליה מיתתו כפרה ומתאבלים עליו עיין שם וכ"מ מדברי הר"מ שהביא הרא"ש בפרק אלו מגלחין ע"ש:

חכמת אדם שער השמחה כלל קנב סעיף ד

אבל הרגיל לעשות עבירה ואפילו לתאבון אין קורעין ואין מתאבלין עליו. וכל שכן על מומר. אבל מומר שנהרג בידי ליסטים מתאבלין עליו דכיון שנהרג הוי ליה מיתתו כפרה ומתאבלין עליו (סעיף ה') ועיין לקמן כלל קנ"ו:

ביאור הגר"א יורה דעה סימן שמ ס"ק יג

וי"א דאין כו'. ממ"ש בתוספתא (פי"ד) דסנהדרין קטני עיר הנדחת שהודחו עמה רא"א נהרגין וחכ"א אין נהרגין וע"כ ל"פ רבנן אלא לענין נהרגין אבל לענין אבילות מודו דאין מתאבלין וסברא ראשונה ס"ל דלאו ראייה משם דשם מלידי שגדולים קצת ועבדו עבודת כוכבים אבל קטן שא"י בין ימינו לשמאלו חשוב כישראל ועוד דעיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דקטן שעבד עבודת כוכבים אף לר"א אינו נהרג. מרדכי פ' היו בודקין (ע"כ):

שו"ת מהרי"ל סימן עב

ומה שכתבת בהני דנהרגו מתוך רשען דמיקרי קדוש וחסיד, אין ה"נ קרא נמי כתיב נתנו נבלת עבדך וגו' ומוקמין בהני דנהרגים מתוך רשען קנה וכל ישראל קדושים הם.

תהלים פרק עט פסוק ב

גתנו את נבלת עבדך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לסיתו ארץ:

רש"י שם

בשר חסידך - והלא רשעים היו אלא משקבלו פורענותם הרי הם חסידים וכן הוא אומר (דברים כה) ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא, כן מפורש באגדה:

בדין נוסח ברכת קידוש השם.

שאלה: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה על חללי בת עמי, שנהרגו נטבחו ונשרפו על קידוש שמו הגדול על ידי הרשעים הגרמנים ימ"ש, ובזכרי את „היום השחור“ — כפי שיהודי גיטו קובנו כינו את היום המר והנמהר, יום ח' לחודש מרחשון תש"ב — נפשי עלי תתמוגג ולבי נמס בקרבי על הרג אנשים נשים וטף, זקנים עם נערים, יונקים ועוללי מפוחים בזרועות אמות רחמניות, כולם נספו בידי האויב אשר לא ידע רחם, הרג ולא חמל ורווה דם נקיים טהורים וקדושים.

אז ביום שהוא יצא הצו מהנאצים הארורים שעל כל יושבי הגיטו בלי שום יוצא מהכלל מוטל להתיצב ב„מגרש הדמוקרטי“ (דעמאקראטיע פלאץ) שבתוך הגיטו לשם סקירה על יד הגרמנים, וכל שלא ימלא אחרי הצו הזה וישאר בביתו אחת דתו להמית. אין לשער ואין לתאר את גודל הפחד והבהלה שאחזו את יהודי הגיטו, כולם ידעו שכיום זה יוכרע גורלם אם לשבט או לחסד. וכולם יעברו תחת שבט הבקורת של מטה החובלים והזעם של הרוצחים שיחרצו את משפמם לחיים או למות.

בתי הגיטו התרוקנו מיושביהם, הורים הובילו את ילדיהם הקטנים ובנים תמכו ומעדו את אבותיהם הזקנים שהלכו על משענתם, חולים ותשושי כח נישאו על ידי בני משפחתם, כולם הלכו הלוך ילך ובכה למגרש הזוועות, קולות הבכיה והתאניה ואניה בקעו את האויר תנות לא אוכל את קולות השבר היגון והאנחה שגשמעו מכל צד, לא ידענו מה בסופנו אבל אחת ידענו נגזרנו ואבדנו. **יום** זה היה יום סגריר וסופה הגשם והשלג נתכו ביחד מן השמים כאילו יושבי מרום בשמי ערבות מלאכי מעלה משרתי אל-

עליון גם הם נבהלו נחפזו וזה אל זה שואלים, איה אל-א-לים, אנה, שוכן מעולים רחם על שארית צאן מרעיתך המובל למבח כצאן טכחה.

וככה התאספו על המגרש הזה כל יושבי הגיטו שמנו אז כשלושים אלף איש שחיכו להופעתו של אחד מהמרצחים הגרמנים, שהיה ידוע לשמצה בשם רוקא, הוא היה הסעלעקטאר מטעם הגיסטפו וכידו ניתן הגורל של כל יהודי הגיטו כחומר ביד היוצר ברצותו מחיה וברצותו ממותת.

ואז במעמד זה ניגש אלי ר' אליהו מווארשא הי"ד, אחד מהפליטים שנמלטו מווארשא לליטא בחפשו מפלט לנפשו, אבל נפל מן הפח אל הפחת, שהרי גם לליטא הגיעה ידם הטמאה של הנאצים שאמרה לכלות את ישראל, ומכיון שהיטב הכיר את דרכם של הרשעים הללו, הוא ידע שחלק גדול מהנצבים על המגרש הזה יספה ולא יזכה לראות את אור החיים עלי אדמות כי מחר למועד הזה יוצאו אלפים להורג, — הוא שאל אותי מהו נוסח הברכה שעל מקדשי שמו יתברך מוטל לברך, האם עליהם לברך אקב"ו „על קדוש השם“ — לפני מותם, או עליהם לברך אקב"ו „לקדש את השם“, והוא אמר לי, כי הוא רוצה לדעת בעצמו איך לברך, אם ח"ו יגיע לידי כך, ומלבד זאת הוא רוצה לקיים מצוה, אולי האחרונה בימי חייו, והיא, לעבור בין הפקודים למות וללמדם כדת מה לעשות אם תגיע שעתם האחרונה ולזכותם שיברכו את הברכה כפי הדין.

תשובה: בספר יוסף אומץ אות תפ"ג מובא נוסח הברכה שמוטל על מקדשי השם לברך, ונוסח הווידוי של מו"ה אשר מק"ק פרנקפורט שקידש את השם וזהו: „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וצונו לאהוב שם הנכבד והנורא ההיה וההה והעתיד להיות בכל לבבנו ובכל נפשנו ולקדש שמו ברבים ברוך אתה ה' מקדש שמך ברבים, ואחר כך יאמר שמע ישראל וימסר צווארו על קדושת שמו“.

ובש"ה שער האותיות סוף אות א' כתב שיש לברך בנוסח זה: „ברוך אתה ה' אקב"ו לקדש שמו ברבים“, כדין הרבה מצוות עשה שמברכין

על קיומן, ועיי"ש שכתב גם כן הטעם למה מברכין „לקדש“ ואין מברכין „על קידוש“, שהטעם הוא כמו שכתב הריב"א שכל מצוה שאפשר לעשות על ידי שליח יש לברך ב„על“ אבל מצוה שהוא צריך לעשות בגופו ואי אפשר לעשותה על ידי שליח יש לברך בלמ"ד, ועיי' ברא"ש ובר"ן שכתבו שכדברי הריב"א משמע קצת מסברת התלמוד, ונראה מדבריהם שהם מסכימים עם סברא זו, עיי"ש שתירצו בטוב טעם ודעת מה שהקשה על הריב"א מנוסחן של איזה ברכות, וקידוש השם הלא מצוה שהוא עושה בגופו ולכן צריך הוא לברך עליה בלמ"ד. עיי"ש היטב בשל"ה.

ועיי' בפ"ת סימן קנ"ז סק"ו שהביא את דברי השל"ה שיש לברך בנוסח זה ומצאתי ג"כ בריקנטי סימן ע' שכתב כהשל"ה, ולפי דברי הרוקח דס"ל שכל דבר שבן נח מצווה אין מברכין יהיה תלוי בפלוגתא דרבב"תא, היינו רש"י תוס' ורמב"ם, אם בן נח מצווה על קידוש השם.

ומכ"ל זה הוריתי לו שלפי דעתי יש לברך כפי הנוסח של השל"ה והיינו : „ברוך ה' ה' אקב"ו לקדש שמו ברבים“ וכך בדעתי לברך.

והקדוש הזה ר' אליהו הי"ד שנה ושילש את הנוסח הזה של הברכה ולימד גם ליהודים אחרים שתהא ברכה זו משוננת ומחודדת בפיהם כדי שידעו איך לברך לכשתגיע שעתם ח"ו למות מות קדושים.

ואחר איזה זמן בא אלי שוב הקדוש הנ"ל וסיפר לי שגם הגאון ר' אלחנן **וואסערמאן** הי"ד גם הוא לימד את בנו הרה"ג ר' נפתלי הי"ד שגם הוא היה שם, את נוסח הברכה כהשל"ה ואמר לו את זה בשם מרן רבנו **חפץ חיים זצ"ל**.

ואני גם כן שמעתי מנכדו של חפץ חיים הגאון ר' יהושע לעווינסאן הי"ד שהיה גם כן בגיטו שכך שמע מהחפץ חיים זצ"ל בהיותו ברוסיא בזמן המלחמה העולמית הראשונה בעת שהשתוללו ברוסיא מחנות המרצחים של פעטלורא, מאכנאָ ועוד שהרגו ביהודים, שיש לברך את הברכה כפי **הנוסח של השל"ה**.

העמיד תלמידים הרבה והטביע חותמו על רוב בחירי כל ישיבות ליטא ופולין. הוא סלל לעצמו דרך מיוחדת לעמוד על עיקרי הסוגיות בבהירות מפליאה ללמד לתלמידיו בבהירות ובקיצור. כהגדרה מדויקה מדרך הסברתו לתלמידים יוכלו לשמש דברי הרמב"ם בפ"ב מהל' דעות וז"ל שם "וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים... לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר, וילמד לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון, הוא שאמר שלמה דברי חכמים בנחת גשמעים". ופ"א אמר כי המסכיר ההגיוני הוא מי שבהסברו לא תחסר מלה להארת הענין, ושמידך גיסא לא יוסיף מלה יתירה שגם בלעדה הי' הענין מואר כל צרכו.

כצור איתן הי' בכל דרכיו, שום הכדל ומרחק לא הי' ניכר בין מה שלמד והבין מהתורה ובין מה שהגשים בכל דרכי חייו, כחכמתו כן מעשיו. שום מאורע לא כהה את בהירות ופשטות מחשבתו. מרגלא הי' בפומי כי התורה מעידה על השוחד כי "יעור פקחים", ועל כן אף החכם שבתכמים מוכרח לטעות כל שיש לו איזו נטי' ונגיעה כל שהיא, ולהיפך, באין נגיעה פרטית כל העקוב למישור וכל המסובך בתכלית הפשטות. וכן במאמר א' מחי' אגדות שנדפסו בקובץ הערות הוא מבאר באריכות כי כל טעויות השכל מקורן ושרשן בנטיות הלב, ואילולי הנטיות כל האמתיות הם דברים פשוטים ומובנים מאליהם.

התמדתו בלימוד תורה היחה באופן פלא, בספריו הוא מברר דכשיש על האדם מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים אין עליו חיוב ת"ת, כמו שאין חיוב ת"ת כשצריך לעסוק בצרכי חייו כדילפינן לה מואספת דגנך, ושמידך גיסא חיוב הלימוד בכל רגע ורגע שהאדם פנוי. כהלכתו כן מנהגו, לא נמנע מלהתעסק בכל דבר נחוץ בחיי הפרט והכלל, לא נח מטרדותיו בעניני החזקת הישיבה, הורה דעת את העם במאמריו הרבים בהשקפות התורה על מאורעות ושאלות העת שפרסם בחוברות ובעתונים, ושב ללימודו כאילו לא הפסיקו. כמה פעמים בדרוכו לנסיעות חו"ל, סר לבית הישיבה כשמזוודתו בידו בדרוכו לתחנת מסה"ב להרצות שיעור לפני התלמידים קודם צאתו. שום דבר לא כלבל מחשבתו מלחזור לענין שהי' עסוק בו. כ"מ הגאון הר"י כהנמאן (שליט"א) הגאב"ד פוניבז מספר כי בלמדם יחד בראדון הביאו לו מברק כי נולד לו בן. באותה שעה היו עוסקים בדברי התו' חולין כ"ט ע"ב. אדאמו"ר וצ"ל פתח המברק, עמד וברך, וחזר לענין שהיו עוסקים בו באמרו "וכי מסתבר שלמ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף, התחלת השחיטה אינה כלל חלק ממנה", וכן המשיך להתעמק בסוגיא כאילו לא קרה שום דבר.

בהספד אשר נשא על רבו בעל הח"ח זי"ע לפני בני הישיבה בבארנאוויטש אמר, כי מש"כ הרמב"ם שהרשות ביד כל אדם להיות כמרע"ה, אין הכוונה שיכולים להגיע למדרגת מרע"ה בכל הבחינות, אלא שיש ביד כל אדם להגיע למדרגת מרע"ה בבחינת עבדות ה', עפ"י ביאור הרד"ק שבכל מקום שזכר על מרע"ה עבד ה' הפירוש הוא עפ"י ההלכה שאין קנין לעבד בלא רבו וכ"מ שקנה עבד קנה רבו, דהיינו שכל מציאות העבד היא בשביל רבו ולעצמו אינו כלום. והעיד על רבו הקדוש שידע לכונן כל מעשיו לש"ש, ושאפילו כשהי' צריך לחתום על קבלת משלוחי כספים שע"י הדואר, הי' אומר לכבוד ה' כשטבל העט בדיו. אלו שזכו להכיר את כ"מ אדאמו"ר וצוק"ל יודעים עד כמה דברים אלו קולעים ומגדירים את מהותו והנהגתו של אדאמו"ר וצוק"ל עצמו.

מרגלא הי' בפומי כי התורה נקראת תושי' מפני שהיא העצה היחידה לאומה הישראלית וכן לאיש ישראל בכל השאלות. אין אדם יודע איזו מטרה היא הטובה בשבילו, ולא איזוהי הדרך המובילה למטרה הטובה, אך התורה "תיעץ" העצה הנכונה והבטוחה. אין שאלה בחיי הפרט והכלל שאין תשובתה ועצתה בתורה, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. צריכים רק לחפש בתורה ולדעת איך לחפש.

בשאלות הכלל הי' מראה מקורי התורה המבארים את מאורעות הזמן באור הנהגת ה' את עמו, והי' דן עפ"י המסקנא היוצאת מתוך פסוקי התורה, מתוך סוגיות הש"ס, מאמרי חז"ל ודברי רבותינו הראשונים והאחרונים. מפני שבכל מאמריו הרבים בעניני העת אינו מביע כ"א מסקנת הלכה ודעת תורה, לכן גם מאמריו אלה אינם עשויים להתיישן ע"י שינוי תנאים וחילוף זמנים. הי' רגיל לומר כי מושג הצדק האנושי משתנה לפי המקום והזמן, אבל "צדקתך צדק לעולם" מפני ש"תורתך אמת".

בעסקנותו לטובת חיוק והפצת התורה ראה הצלת נפשות ישראל גם במובן הגשמי. במכתב ששלח ל"צעירי ישראל" בקיץ תרצ"ט לעורר ע"ד יסוד חברות ללימוד התורה ואירגון ישיבות קטנות הוא מבאר כי סיבת הסיבות של כל הצרות הבאות עלינו היא שכחת התורה, ושלכן חיוק לימוד התורה הוא הצלה גם במובן הגשמי, ושהעמידה מרחוק בענין הזה יש בו משום לא תעמוד על דם רעך כפשוטו.

מות הקדושים של אבינו הגאון ישראל הי"ד הי' המשך ישר בשלשלת קידוש השם ועסק וקיום התורה של ימי חייו. שערות הראש תסמנה עת נעתיק בזה מזכרונותיו של עד ראי' הרב אפרים אשרי שליט"א — נתפרסמו בספרי הרב אשרי שליט"א, בעתונים באה"ק ובחו"ל, וגם בספריו של הרב מ"מ ישר (שליט"א) — את דבריו האחרונים לחיבוריו קדושי עליון כשהופסקו מלימודם — מסי' נדה — והוכלו לקדש שם שמים ביציאת נשמותיהם בעלות הלהב מעל המזבח ביום המר והנמהר י"א תמוז התש"א.

"ר' אלחנן האט גערעט רוהיג און געלאסען, ווי תמיד, אפילו די שטימע האט זיך ביי איהם ניט געביטען. אויף זיין פנים איז געווען די זעלבע ערענסטקייט ווי תמיד. ער הוט אפילו ניט אנגעשלאגען א פערזענליכען טאן, ניט געפרואווט זיך געזעגענען מיט זיין זון ר' נפתלי. ער האט געויעט צו אלעמען, צו כלל ישראל. (ר' אלחנן דבר בשקט תוך מנוחה נפשית כתמיד אף קולו לא השתנה במאומה, ארשת פניו הביעה רצינות אן רגילה, בדיבורו לא הרגישו כל נימה פרטית. לא ניסה אף להפרד מבנו ר' נפתלי. שיחתו היחה מכוונת כללם. לכלל ישראל...)

"אין הימעל, מסתמא, האלט מען אונז פאר צדיקים, ווייל מען וויל דאך אז מען זאל מכפר זיין מיט אינזערע גופים פאר דעם כלל ישראל. דארפן מיר טאקע תשובה טאן יעצט, גלייך אויפן ארט. די צייט איז קורץ, דער ניינטער פארט — מקום הטבח וקידוש השם של קדושי סלובודקה-קובנה — איז נאהענט. דארפן מיר אין זינען האבען אז מיר וועלען זיין בעסערע קרבנות אויב מיר וועלען תשובה טאן וועלען מיר אפראטעווען אינזערע אמעריקאנער ברידער און שוועסטער.

[במדותים מחשיבים אותנו כצדיקים. כנראה, כי נבחרנו לכפר בגופותינו על כלל ישראל, אי לזאת אנו צריכים לשוב לה' בתשובה שלימה ומיד במקום... הזמן קצר. הדרך למבצר התשיעי (מקום הטבח של קדושי סלובודקה קובנה) קרובה, עלינו לדעת כי קרבנותינו יעלו יותר לרצון ע"י התשובה, וע"י כך נציל את חייהם של אחינו ואחיותינו באמריקה...]

"זאל חלילה נישט אריינפאלען ביי קיינעם אין מוח א פסוליע מחשבה וואס איז פיגול און מאכט פסול דעם קרבן. מיר זיינען איצט מקיים די גרעסטע מצוה. באש הצתה ובאש עתיד לבנותה, דאס פייער וואס ברענט אונזערע גופים, איז דאס פייער וואס וועט צוריק אויפריכטען דאס אידישע פאלק."

[שלא תעלה ברעיוננו איזו שהיא מחשבת פסול ח"ו, שהיא כפיגול ופוסלת את הקרבן, אנו מקיימים עתה את המצוה הכי גדולה, באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה" האם היוקדת את גופותינו היא האם שתחזור ותקים מחדש את בית ישראל.]

יעלו קדושי עליון בסערה השמימה, ותורה באש חזרה עם תיקה ונרתיקה והדורשה ותוקרה, וגאון ישראל מופת הדור הדרו מנהיגו וקברניטו אדמו"ר זצוקל"ה אבינו רכב ישראל בעתותי שלו' ופרשיו בשעות חידום ומלחמה ואחריו אחינו הקדושים העלוי העצום וקדוש הרב נפתלי בינוש זצוק"ל וצדיק וקדוש אהוב ונחמד הרב צבי יהודא לייב זצוק"ל הי"ד יצאו נשמותיהם מתוך אהלה ופלפולה של תורה מגופות צדופים בכל מיני טהרה גוילים נשרפים ואותיות פורחות, ואנחנו יושבים משוממים באשמה גדולה ובעוונותינו נתנו אנחנו מלכינו וכהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה ובבשת פנים כהיום הזה ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת ה' אלקיני להשאיר לנו פליטה ולתת לנו יתד במקום קדשו להאיר עינינו אלקיני ולתתנו מחי' מעט בעבודתנו (עזרא ט') חידושי תורה וביאורי הלכות אחרים מצילים מאש להאיר עולם אשר חשך בעדנו, ומהם הספר הנדפס כזה קובץ הערות ועוד ספרים שיבואו אי"ה אחריו למאור עיני ההוגים בתורת ה' וממיתים עצמם באהלה.

אשר הראתנו צרות רבות ורעות תשוב ותחינו ותתהוות הארץ תשוב תעלנו תרב גדולתי ותשוב תנחמני ותהלי ע"א

האומרים וכותבים בדמע בני המחבר הגאון הקדוש זצוק"ל הי"ד.

דברים אחדים לדמות דיוקנה של אמנו הצדקנית זלה"ה

חיאור מקיף מגודל רוח אמנו נ"ע, מנפשה הרחבה והמשכלת, ממסירות נפשה לתורה וליראה וממידת קבלתה יסוריך באהבה ובצניעות, ומחלקה בחורת בעלה אדמו"ר זצוק"ל ופעולותיו הגדולות, אשר שלו ושל תלמידיו שלה, יכיל חיבור שלם. נזכיר כאן רק שתי עובדות המעידות על אפס קצהו של נשמתה הגדולה.

בהיות הישיבה בסמילאויץ, בשנות המהומה והבצורת תרע"ח-תרפ"א, כאשר נפסק כל מקור להתזקת הישיבה, למדה לעצמה מעשה עשיית בורית, ובמעשי ידי' בעשיית הבורית הספיקה הרצאות החזקות מאות הבחורים ושאר צרכי הישיבה וגם החזקת ביתה ומשפחתה. ובהיותה עסוקה כל היום ורוב הלילה בבישול הבורית, מכירתו וכר', עוד מצאה זמן לנהל את ביתה ולגדל את בני', וביחד עם זה להיות כאם רחמני' לכל אחד ואחד מבני הישיבה, לחבש השבור ולרפא החולה.

בשנת תרפ"ו, אחרי פטירת אדמו"ר הגאון הרב מאיר אטלס זצוק"ל הגאב"ד שבלי במדינת ליטא, הזמינה עדת עיר שבלי את אדמו"ר זצוק"ל למלא מקום מר חמיו הגאון אדמו"ר זצוק"ל. אמנו נ"ע ראתה כזה הצלה מן הדוחק והעניות הנוראה ששררה בביתנו בבאראנאוויטש מפאת הדוחק בישיבה ובעיקר מפני שאדמו"ר זצוק"ל הי' נזהר שלא ליהנות מן הישיבה חוץ מן ההכרח הגמור, אשר זה עלול הי' לפי ראות עיניה להעמיד בסכנה את חיי בני הבית. חוץ מזה חסה על אמה אלמנת אדמו"ר זצ"ל שנשארה גלמודה אחר פטירת בעלה הגאון זצוק"ל. אולם כ"מ אדמו"ר זצוק"ל לא הסכים בשום אופן להצעת הרבנות בשבלי כדרכו מנעוריו שלא להזדקק לרבנות — בהיותו בן כ"ח לא נענה לבקשת גדולי מוסקבה שהזמינהו לשבת על כסא הרבנות דקהלתם — וביחד לא רצה בשום אופן להפרד מישיבתו בבאראנאוויטש — ואולי היו לו עוד טעמים בזה. — הדבר נגע כל כך ללב אמנו נ"ע, עד שהחליטה לנסוע לראדה להרצות הענין לפני רבינו בעל הח"ח ז"ע. הכינה עצמה לדרך, חבשה חבילותי' והזמינה עגלון שיקחנה לתחנת מסה"ב. בכוא העגלון להוציא את החבילות ואתה את כ"מ אדמו"ר זצוק"ל עומד בפניה ובוכה, בהיותו מפחד שמא יפקוד עליו רבו הח"ח ז"ע לעזוב את ישיבתו ולקבל עליו את הרבנות. בראות אמנו נ"ע עד כמה נגע הדבר בנפשו, פיטרה את העגלון וחזרה ממחשבתה ומאז לא הזכירה עוד את הענין הנ"ל [סיפור זה נזכר גם בספרו של הרמ"מ ישר (שליט"א)].

תנו לה מפרי ידי' ויהללוה בשערים מעשי', יהי זכרה ברוך.

ובענין המבול כתיב שתי פעמים: "מי נח" (ישעיה נד ט). הרי שהמבול נקרא על שמו של נח כאילו הוא הביא אותו, עכ"פ הוא הגורם לזה. והטעם אמרו ז"ל (זהר נח) לפי שלא התפלל על בני דורו. וזה נאמר על תפילת יחיד בדור שכולו חמס, ק"ו לתפילת רבים של ישיבה שלמה דילן, שגדול כח תפילת רבים. ומשה רבינו תבע את כלל ישראל שלא התפללו בעדו שיחיה ויביא אותם לארץ ישראל (דב"ר פ"ג יא), הרי שבכח תפילת רבים להועיל יותר מתקט"ו תפילות של משה רבינו שלא הועילו לו.

ובסיום השיחה אמרנו שני יסודות ואלה המה. הא' מאמרם ז"ל (ב"ב י ב) דהרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. והוא משום שמסרו נפשם בעד ישראל. וכזה אני אומר על אלה שמוסרים נפשם עבור הצלתנו שאין כל העולם יכול לעמוד במחיצתם. והחיוב שיש עלינו להתפלל עליהם הוא בלי גבול, שהרי רק עבור פותח פתח לחברו אמרו ז"ל (שמ"ר פ"ד ב) נפשו חייב לו, ק"ו למי שמוסר נפשו בעדנו החיוב עלינו בלי גבול הוא.

ויסוד הב' הוא שלא לפחד, שזה עיקר סכנת המלחמה, ומשום זה אמרה תורה כמה לאוין שלא לפחד במלחמה, ואמרו (סוטה מד ב) שתחילת נפילה ניסה, שהוא הפחד והמורא. ומצינו (ש"א יז ל"ז) שכשאמר דוד לשאול המלך שאינו ירא מפני גלית הפלשתי התיר לו ללכת להלחם אתו.

ובחז"ל מצינו תביעה על יעקב במאי דכתיב (בראשית לב ח) וירא יעקב מאד ויצר לו. ואמרו ז"ל (ב"ר פ"ה ג) עשו לדרכו הולך ואתה שולח לו כה אמר עבדך יעקב, וכתיב (משלי כו יז): מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו. הרי שאף שעשו הולך להלחם וארבע מאות איש עמו, ובחז"ל (ילקוט וישלח רמז לב) שכל אחד מהם היה ממונה על ארבע מאות איש, נמצא שעשו הולך להלחם עם יעקב וק"ס אלפים איש עמו, ואפי"ה אין לירא מהם ועדיין עשו לדרכו הולך, והמתירא ממנו דומה למחזיק באזני כלב עובר, שזה נותן לו כח לישוך.

אך תנאי למה שאינו ירא, הוא כמאמר הבעל תשובה (הושע יד ז), אשור לא ושיענו [הכונה אצלנו לארה"ב], על סוס לא נרכב [הכונה אצלנו על אורדונים שלא יצילונו], ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו [זהו הצבא], אשר בך ירוחם יתום, שאין לו שום משענת רק ד' לבדו יצילונו.